

Erhvervsøkonomiens funksjon i vitenskapen

Av Leif Holbæk-Hanssen*)

Erhvervsøkonomien er en anvendt vitenskap. Dens funksjon innen vitenskapen – det den kan tilføre vitenskapen som samlet hele vil være preget af dens evne til å vinne ny erkjennelse innen det brede fenomenområde den har som sitt arbeidsfelt. Dette felt er særpræget ved at aktørene er mennesker og gruppe av mennesker som skal tilfredsstillе hverandres behov for materielle goder. I samspill og motspill søker de å utvikle ferdigheter og hjelpemidler i omformning av naturgitte ressurser. De gjør de innen ett sett av spilleregler som er menneskelaget og selv under stadig omformning. Erhvervsøkonomien har søkt å belyse deler av dette spil for å kunne bidra til innsikt og forståelse slik at de menneskelige handlinger kunne bli mer hensiktsmessige – om ikke rett og slett mer fornuftige.

Hvis erhvervsøkonomien kan gi den samlede vitenskap bidrag måtte det bli på ett av følgende tre områder:

- A. En utvikling av metodikk til studium av komplekse systemer med mennesker som aktører.
- B. Et utvidelse av erkjennelse om menneskers behov og deres reaksjoner og evner til å løse de økonomiske oppgaver i den konkrete virkelighet.
- C. En på innsikt basert antydning om hvordan man i fremtiden skal løse vanskelige mellommenneskelige oppgaver på mer tilfredstillende måter.

*) Professor, H.D., Norges Handelshøyskole.

Erhvervsøkonomiens funksjon i vitenskapen

Av Leif Holbæk-Hanssen*)

Erhvervsøkonomien er en anvendt vitenskap. Dens funksjon innen vitenskapen – det den kan tilføre vitenskapen som samlet hele vil være preget af dens evne til å vinne ny erkjennelse innen det brede fenomenområde den har som sitt arbeidsfelt. Dette felt er særpræget ved at aktørene er mennesker og gruppe av mennesker som skal tilfredsstille hverandres behov for materielle goder. I samspill og motspill søker de å utvikle ferdigheter og hjelpemidler i omformning av naturgitte ressurser. De gjør de innen ett sett av spilleregler som er menneskelaget og selv under stadig omformning. Erhvervsøkonomien har søkt å belyse deler av dette spil for å kunne bidra til innsikt og forståelse slik at de menneskelige handlinger kunne bli mer hensiktsmessige – om ikke rett og slett mer fornuftige.

Hvis erhvervsøkonomien kan gi den samlede vitenskap bidrag måtte det bli på ett av følgende tre områder:

- A. En utvikling av metodikk til studium av komplekse systemer med mennesker som aktører.
- B. Et utvidelse av erkjennelse om menneskers behov og deres reaksjoner og evner til å løse de økonomiske oppgaver i den konkrete virkelighet.
- C. En på innsikt basert antydning om hvordan man i fremtiden skal løse vanskelige mellommenneskelige oppgaver på mer tilfredstillende måter.

*) Professor, H.D., Norges Handelshøyskole.

Erhvervsøkonomien har spesielle muligheter for å gi slike bidrag fordi dens studieobjekt er en del av en ytre levende virkelighet hvis realiteter er følbare for alle – og dokumenterbare for mange.

Jeg mener jeg best kan belyse våre problemer og våre muligheter i disse retninger ved å utvikle et bilde som i hovedtrekk dekker den fortid, nutid og nære fremtid som Erik Johnsen på en så brilliant måte har beskrevet i sin artikkel i festskriftet for dette jubileum. Jeg vil da etterhvert ta opp en del essensielle problem som må løses – og antyde elementer av de som kan komme. (Noen har en tilbøyelighet til å tale om det »visjonære« eller det »filosofiske« ved slike fremstillinger. I det som sies er alt basert på fænomener som er observerbare i dag og på innsikt i krefter som er virksomme. De er koplet sammen ved erkjennelsens viktigste forutsetning: tenkning).

Bildet kan dekkes av følgende punkter:

1. I den forvitenskapelige periode gikk tanke-forestilling-følelse og handling nesten i ett. Handlingen var selvfølgelig.

2. Lenge før bedriftsøkonomi fikk sin glorie av vitenskapelighet ble arbeidsdeling innført. Det gav som vesentlig resultat at de som gjorde seg tanker – eller hadde fornemmelser – om det som skulle utføres fikk avstand til selve arbeidet, – handlingerne. Gründerens, entreprenørens, initiativtakerens meninger, »synser« og fornemmelser styrte handlingene.

3. På den tid da erhvervsøkonomien begynte å gjøre seg gjeldende hadde naturvitenskapens resultater og teknologenes metoder forlengst vist sin verdi i økonomien. (Tekniske høyskoler kom før de økonomiske). Men disses lovende resultater gjorde det naturlig å bruke tilsvarende metodikk på økonomiske problem. Det innebar en ny vekt på teoretiske kunnskaper, klassifiseringer og det åpnet etterhvert for en konsentrasjon som observasjon og registrering DATA. Vi lærte og forstod en hel del som vi ikke før hadde forstått. Men ikke så altfor meget, – og svært lite som andre vitenskaper kunne nyttiggjøre seg (bortsett fra at det kunne hjelpe dem til å holde orden på deres egen økonomi).

Det meste av det Erik Johnsen beskriver på en så forbilledlig og oversiktlig måte hører hjemme her – og under det neste punkt.

4. Konkurranseteori og senere spilleteori hadde åpnet for forståelse av betydningen af samspillet mellom økonomiske enheter. Men den egentlige videreutvikling kom først med systemtenkningens langsomme gjennombrudd. Den gav også nye forbinnelseslinjer til biologi og noen av de øvrige samfunnsvitenskapene. Det vil si til dem som i likhet med erhvervsøkonomien hadde levende organismer som vesentlige enheter.

Med dette skritt gjorde erhvervsøkonomien også det skritt som for alvor gjorde det mulig å fortelle de praktiske erhvervsledere noe de ikke kunne vite fra sin egen virkelighet. Forsøkene har hidtil vært famlende, men man nærmer seg nu også mulighetene for å bidra noe til metodeutviklingen for andre vitenskaper.

Det største dilemma er imidlertid fremdeles det som henger sammen med at enhetene i våre systemer ikke er som fysikalske enheter som mineraler og maskindeler. De kan tenke selv, føle selv og ville selv – og de er – uansett hva marxister og behaviorister mener – i stand til å handle på tvers av de ytre økonomiske og andre betingelser. De kan selv lage seg nye lover – som Philip Herbst sier. Å studere deres adferd er ikke som å studere materiens naturlover.

Derfor har vi i stor utstrekning måttet nøye oss med avansert beskrivelse og sterkt betinget fremskrivning – eller nesten betingelsesløs simulering.

5. Vi har nemlig ikke i egentlig forstand kunnet nærme oss *forklaringen på hvordan det ble slik det ble*. Våre årsakskjeder er i så måte kjedelige: de forteller bare hva som hang sammen i en rekke av variabeltilstander, ikke *hvorfor* det ene fulgte av det annet (bortsett da fra noen nokså grove selvfølgeligheter – med store uforklarte residualposter).

I organisasjonsforskningen nærmer vi oss nå så smått muligheten for å forstå *noe* mer. Men da oppdager vi at det stadig er svært særpregete hendelser (unique events) som griper inn. Generaliseringen som man kan bruke over for mineraler og maskindeler er her ubrukelig. Selv de statistiske sannsynligheter for masse menneskers reaksjoner kan bli lite verdifulle når mennesker i nøkkelstillinger får anfall av henholdsvis genialitet eller sløvsinn.

Og allikevel kan nettop presise erkjennelser på disse områder bringe både oss selv og andre vitenskaper videre. Vi kan si noe mer presist om betingelser for prognosers anvendelighet.

I våre bestrebelser på å forstå og å skaffe innsikt i hvordan noe virkelig gjør seg kan vi ad denne vei også nærme oss andre observasjonsmetoder. De vil gå mer i dybden enn i bredden. Til og med vesentlig dypere en de mest avanserte intervjuemetoder for sosialpsykologisk tidligvarsling.

Det alvorlige er at selv denne type undersøkelser tyder på at vi står over for stigende labilitet i holdninger og adferd (også økonomisk, og kanskje mer hos forbrukere og medarbejdere enn hos samfundets støtter og ledere).

6. Dette bringer oss over til den neste del av vårt bilde. I alle systematiske undersøkelser jeg og enkelte andre har gjort støter vi – straks etter spørsmålet om »hvordan det ble slik« – på spørsmålet om hvor det enkelte individ og den enkelte gruppe står inne i sammenhengene. Man aner at folk i stigende utstrekning stiller seg selv det gamle spørsmål »Menneske, hvem er du?« Det stilles i dag spørsmål som »kamoufleres« som spørsmål om medansvar, medbestemmelse og selvrealisering. Den som tror dette er et forbigående trang som her nu melder seg – og som vil vise sig igjen og igjen gjennom vekslende konjunkturer.

Det er allerede utviklet metoder til å belyse slike problem nærmere. Når de blir stuerene blir de et nytt ledd i den erhvervsøkonomiske familie av metoder.

Dette kan komme til å gå i retning av et paradigmatisk sjokk i vår vitenskap. Det ligger faktisk nærmest for oss, – og det vil smitte på den rekke andre vitenskaper.

7. Når dette i sterkere grad blir systematiseret enn hidtil vil det kreve omstilling til helt nye ideer og grunntanker. Kreativitet på et gjennomarbeidet tankegrunnlag – ikke bare teknologisk kombinatorikk eller reklamepåfunn – vil måtte utvikles. Denne nyskappings tema blir skjøvet over på mellommenneskelige forhold – på en videreförning av organisasjonsutviklingen også til nye organdannelser i markeder. Det er mulig å se sporene allerede i dag, mens de vil melde sig i nye former og med stigende kraft.

Og dette vil i sin tur måtte tillempes til nye samfundsformer som man kan ane hinsides kapitalisme og kommunisme – og slett ikke i midten. – Og det vil være vitenskapelig begrunnet, – også på nye måter.